CC BY NC ND

Pregledni rad

Mehanizmi umjetnosti u socijalnoj art terapiji

Ephrat Huss
Art terapeut i profesor Art terapije
Ben Gurion University of the Negev,
Beer Sheva
ehuss@bgu.ac.il.

Dominik Havsteen-Franklin
Art terapeut i profesor Art terapije
Brunel University of London
dominik.havsteen-franklin@brunel.ac.uk

Sažetak

U našoj trenutnoj turbulentnoj društvenoj klimi, uz klimatske promjene, ratove, političke prevrate i migracije, središnje teme za mnoge klijente postaju društveni problemi. Ovaj pregledni rad razrađuje metodu razumijevanja likovnosti u art terapiji kroz sociološku prizmu pružajući četiri inherentna mehanizma umjetnosti koja se nadovezuju na društvene teorije. Ti mehanizmi uključuju: korištenje likovne umjetnosti za istraživanje fenomenološkog iskustva društvenog konteksta; korištenje likovne umjetnosti za integraciju subjektivnog iskustva u društveni kontekst; korištenje likovne umjetnosti u mapiranju naše društvene stvarnosti i korištenje likovne umjetnosti kao posrednika komunikacije unutar sustava. Svaki od ovih mehanizama je ilustriran primjerima iz autoričinih prethodnih publikacija, te pregledom settinga u kojima su se odvili.

Ovaj će rad doprinijeti sposobnosti art terapeuta da koristi likovnost u kontekstu društva u svojoj praksi art terapije tokom dugotrajnih kriza. Prikazani su načini primjene mehanizama umjetnosti u radu s obitelji, grupom ili zajednicom, i načini upravljanja stalnim pomacima, od homeostaze do promjena, koje kriza zahtijeva.

Ključne riječi: *Socijalna art terapija; Mehanizmi umjetnosti; Društveni mehanizmi umjetnosti*

Uvod i pregled literature

Nestabilna društvena klima u svijetu, uključujući epidemije, klimatske promjene, ratove, migracije i opću društvenu nestabilnost, ukazuje na to da su višestruke i dugoročne krize u zajednicama prodrle u profesionalne i privatne živote art terapeuta. Te su promjene „gurnule" art terapiju u sfere društvene intervencije, ističući utjecaj društvenog konteksta u životima svih nas. Zdravstvena nesigurnost, siromaštvo, nezaposlenost, usamljenost, neizvjesnost, migracija, trauma i raslojenost društva, uz prateće promjene, mogu proizvesti probleme koji variraju od dugotrajnog stresa do traume, ali su očito društveno kontekstualizirani problemi (Tomaszek i Muchacka-Cymerman, 2020). Ova društvena stvarnost koja obilježava naše vrijeme natjerala je art terapeute da art terapiju „na terenu" prilagode novim teorijama, ulogama, načinima rada i okruženjima, što je dovelo do pojave novih definicija profesionalnog identiteta (American Art Therapy Association, 2020; EFAT, Europska federacija za art terapiju; Potash i sur., 2020).

Za dugotrajnih društvenih kriza poželjno je aktivirati društveni kontakt i solidarnost, spoznaju, umjesto emocije, te pokrenuti učinkovitu akciju (osobito pomoć drugima) kako bi se promicalo ponovno stjecanje vlastitog osjećaja kontrole i smisla, umjesto zapadanja u osjećaj bespomoćnosti i pasivnosti. Dugoročnu krizu čini više trenutaka ili vrhunaca krize. Između tih trenutaka mogu se istraživati osjećaji u odnosu na prošlost, ali pri svakom novom vrhuncu krize ljudi trebaju aktivirati i sebe i druge u svom sustavu, ovdje i sada, kako bi se mogli nositi sa stvarnim, društveno konceptualiziranim problemima (Segal Engelchin i sur., 2020; Gidron, i sur., 2023).

Kada je riječ o krizama u zajednici društvena podrška i aktivacija sustava, kao i teorije o stresu i traumi, osnovni su resurs, ali, što je najvažnije, za intervencije u krizama ključne su metode suočavanja i korištenje postojećih resursa. Prema drugom središnjem konceptu, kontekst, tj. stres, se stalno mijenja i potrebno se konstantno prilagođavati novoj dinamici u isto vrijeme dok se kriza odvija. Dakle, stres i suočavanje su specifični određenom vremenu i mjestu te se s obzirom na njih trebaju stalno prilagođavati.

Art terapeuti koriste ove mehanizme umjetnosti koji mogu poboljšati sustave, društvenu suradnju i stalno ponovno procjenjivati ono što je trenutno stresno te koji su resursi dostupni za uspješno suočavanje. Dakle, art terapija mora voditi računa o specifičnim društvenim kontekstima. Međutim, art terapija ima tendenciju slijediti psihološke, a ne socijalne teorije, u skladu s psihoterapijskim teorijama i stoga je, također kada se intervenira u kriznim situacijama, fokus često na humanističkim i

dinamičnim, a ne sustavnim teorijama ili teorijama suočavanja (Huss & Havsteen Franklin, 2023).

Fokusiranje jedino na psihološke teorije, na primjer na traumu kao dekontekstualiziranu bolest, te na suočavanje u smislu samoregulacije tijela i uma, ne uključujući društveni kontekst, može dekontekstualizirati situaciju i spriječiti klijentov uvid u stvarne društvene probleme i pristup resursima koje on ili ona treba aktivirati kako bi preživio dugotrajnu društvenu krizu.

Kako se art terapija može duboko pozabaviti i raditi s društveno kontekstualiziranim, a ne samo unutarnjim dekontekstualiziranim psihološkim stresom? Ovaj rad će prikazati kako se umjetnost povezuje s društvenim teorijama, kako se umjetnost može iskoristiti i zatim analizirati kroz društvene teorije i teorije suočavanja, što će art terapeutima pružiti alate za suočavanje sa sve većim društvenim izazovima našeg vremena.

Cilj je ovog preglednog rada popuniti nedostatak u literaturi o art terapiji pregledom društvenih teorija, teorija kriza i suočavanja, i što je najvažnije, isticanjem umjetničkih mehanizama koji mogu poboljšati te teorije, kako bi se pružilo teorijsko razumijevanje društveno kontekstualiziranih teorija i razumijevanje mehanizama umjetnosti koji ih mogu poboljšati, zajedno s primjerima primjene u praksi.

Društvene teorije

Teorije su ključne za način na koji koristimo umjetnost unutar art terapijskih intervencija. Teorijske prizme definiraju ulogu umjetnosti unutar art terapije (Hogan & Coulter, 2014; Huss, 2017). Tokom globalnog stresa, cilj nam je usredotočiti se na društvene sustave i njihov promjenjivi kontekst (kao što su migracija, gubitak, siromaštvo, bolest) ovdje i sada, kako bismo razumjeli kako se s njima nositi, što je različito cilju psihodinamskog istraživanja.

Stoga se središnje teorijske prizme za intervenciju pomiču s dinamičkih i humanističkih teorija, koje se koriste u psihoterapiji, na sistemske teorije i na teorije suočavanja (Huss & Havsteen-Franklin, 2023). Društvene teorije konceptualiziraju ljude kao složene društvene organizme koji zajedno rješavaju probleme. One su ekološke, s obzirom na promjenjivu interaktivnu definiciju stresova i resursa unutar specifičnog društvenog konteksta. Socijalno-ekološke teorije kontekstualiziraju psihološko fenomenološko iskustvo pojedinca, „izvana prema unutra" (Bos & Huss, 2023; Huss, 2015; 2017).

Ključne su za rješavanje kriza u zajednici jer je zajednica po definiciji društveni sustav. Osim toga, ljudi ne mogu sami upravljati društvenim krizama, već moraju raditi zajedno kako bi prevladali izolaciju i bespomoćnost koje velike društvene krize mogu izazvati.

Društvene teorije shvaćaju dijelove kao pripadnike cjelovitije i interaktivnije cjeline. Dakle, osobne probleme stvara sustav.

Društvene teorije shvaćaju sustave kao složene skupove pravila – organizme pod upravom koji traže stabilnost, ali se moraju nositi sa stalnim promjenama, uzrokovanima aktualnim krizama. To često zahtijeva drastične promjene uloga i preraspodjelu moći unutar sustava (Minuchin, 1975; Peircy et al, 1996).

Teorije suočavanja sa stresom

Jedan način poimanja suočavanja sa stresom je razmišljanje o raspoloživim resursima koji nam omogućuju da se s njime nosimo. Lazarus i Folkman (1984) opisuju resurse suočavanja kao vanjske, poput socijalne podrške, novca itd. i unutarnje, poput smirene prirode, matematičkih vještina itd. Dakle, čak i kad je vidno da ste žrtva sustava, (naprimjer: žena koja trpi nasilje u patrijarhalnom sustavu ili izbjeglica koja trpi raseljavanje) fokus na samodefinirane resurse pomaže da se iz pozicije žrtve pređe u poziciju poduzetnosti.

U kriznim situacijama važno je utvrditi na koje se unutarnje i vanjske resurse možemo osloniti. Umjetnost u tome može pomoći naglašavanjem odnosa između unutarnjih, osobnih resursa i vanjskih, resursa sredine, okruženja, stavljajući ih sve u jedan interaktivni gestalt ili stranicu papira.

Druga teorija suočavanja je ona koju predlaže Antonovsky, teorija salutogeneze. Prema salutogenom pristupu ljudi se stalno učinkovito nose sa stresorima, a zanimljivo je pitanje 'što možemo naučiti iz uspješnih strategija nošenja sa stresom, mogu poboljšati suočavanje?'

Antonovsky se usredotočio na tri komponente resursa suočavanja: sposobnost konceptualizacije svijeta kao upravljivog, razumljivog i smislenog (Antonovsky, 1987). Kad osjetimo da možemo upravljati stresnom situacijom, da je razumijemo i da suočavanje s njom daje našem životu smisao, tada stječemo osjećaj koherentnosti (engl. Sense of Coherence, SOC) koji igra važnu ulogu u načinu na koji doživljavamo stres, krize i izazove kroz život. Pojedinac razumije, upravlja i daje pozitivno značenje svom suočavanju sa stresom. Prema Antonovskom (1987), osjećaj koherentnosti zaštitni je razvojni konstrukt koji nastavlja sazrijevati u odrasloj dobi i može se poboljšati ukoliko se na njega fokusiramo, kao što to činimo u art terapiji (Braun-Lewensohn, Sagy i Roth, 2011).

U svakoj fazi dugotrajne krize, salutogeno razmišljanje nam može pomoći da se za nju pripremimo, razumijemo je, upravljamo njome i damo smisao našim strategijama suočavanja sa stresorom. Na svakom vrhuncu dugotrajne krize mogu se istražiti i ponovno aktivirati značenja, upravljanje i razumljivost.

Proces stvaranja likovnih djela vrsta je utjelovljenog ‚upravljanja' koje aktivira

tijelo, osjetila, kognitivno donošenje odluka i emocije. Osoba koja crta upravlja svojom stranicom. Teorija utjelovljene relacijske estetike ukazuje na ugodan, estetski podražaj osobe, uključujući njeno autobiografsko pamćenje, osjetilne podražaje i perceptivnu inovaciju (Dalebroux, Goldstein i Winner, 2008; Huss, Bar Yosef i Zaccai, 2018; van Kleef, De Dreu i Manstead, 2004). To pomaže ponovnom aktiviranju sustava nakon krize i stvaranju osjećaja djelovanja i kontrole. Izrada likovnog djela, promatranje i raspravljanje o umjetnosti, kao što je to običaj u art terapiji, pojačava značenje i razumljivost, jer je umjetnost širok hermeneutički prostor koji može sadržavati višestruka značenja i razumijevanja.

Ovaj proces naknadne refleksije, ponovnog uokvirivanja i rekonstrukcije kompozicijskih elemenata u likovnom djelu potvrđuje osjećaje, izaziva predrasude i razvija rješenja problema iz svježih, inovativnih perspektiva (Gombrich i Eribon, 1993; Huss i Samson, 2019). Upravo je ta sposobnost zamišljanja kompromisa, nove organizacije sustava ili novog resursa potrebna u kriznim situacijama. Međutim, zbog sklonosti smrzavanju, ukočenosti i crno-bijelom razmišljanju karakterističnom za stresne situacije, oduzeta nam je upravo ona osobina koja nam može pomoći da se nosimo s krizom - kreativnost. Čin likovnog stvaranja ponovno aktivira elemente koji su se ugasili tijekom krize, pomaže reaktivnoj simbolizaciji, apstraktnom mišljenju, samoregulaciji, sublimaciji i komunikaciji (Baggerly i Exum, 2007; Huss, 2012a; Huss i sur., 2010; Huss i Magos, 2017; McNiff, 1997; Masten, 2001; Segel Englich i sur., 2020).

Novi resursi, značenja, shvaćanja i načini upravljanja krizom mogu se pokrenuti kroz likovni proces koji uključuje približavanje ili udaljavanje, spajanje ili razdvajanje ili promjenu veličine i kontura oblika kao i centraliziranje ili decentraliziranje ukupnog gestalta sustava (Huss, 2008, 2012b; Huss i Cwikel, 2005).

Budući da stvaratelj sam definira problem unutar specifičnog konteksta, on može sam definirati i rješenja ili načine suočavanja relevantne za taj kontekst, što se može povezati s pozitivnom psihologijom i teorijama suočavanja. Važan resurs u stresnim vremenima je s jedne strane živjeti dan po dan, a s druge strane stvaranje osjećaja vremena, odnosno granice između sadašnjosti i, nadajmo se, bolje budućnosti. Nada u promjenu nabolje motivira osobu da se nosi s krizom; umjetnost nam omogućuje da se 'usuđujemo zamisliti' novi način postojanja i interakcije u smjeru poboljšanja, a iz te zamišljene ideje mogu se razraditi načini postizanja te budućnosti.

Likovna umjetnost u društvenim teorijama

Svaka teorija konceptualizira ulogu umjetnosti u art terapiji drugačije; naprimjer, dinamska likovna terapija shvaća

kompozicijske elemente umjetnosti kao nesvjesni izraz unutarnjeg svijeta, dok humanistička art terapija shvaća umjetnost kao autentično samoizražavanje. CBT i teorije koje povezuju um i tijelo, shvaćaju umjetnost kao način reguliranja misli i emocija (Huss, 2015). Međutim, art terapija kao takva još uvijek nije konceptualizirala društvene teorije kroz specifične umjetničke mehanizme ili procese. Kako, dakle, možemo povezati društvene teorije s umjetnošću?

Sljedeća četiri umjetnička mehanizma pomažu u razmišljanju o likovnom radu klijenta u art terapiji kroz društvene teorije (Huss, 2016, 2017).

Umjetnički mehanizam A: Korištenje kompozicijskih odluka za razumijevanje dubokog subjektivnog doživljaja društvene stvarnosti

U cjelokupnom umjetničkom stvaranju, dijalog između forme i sadržaja uključuje skup kompozicijskih odluka koje postaju eksternalizacija unutarnjeg dijaloga, a te odluke pomažu definirati i redefinirati nečije iskustvo. Umjetnost također pomaže distancirati, simbolizirati i stvoriti osjećaj kontrole nad stresorom. Istraživanje stresora vidimo na Slici 1. čiji je autor žena oboljela od raka:

> *„Rak je crn i podloga je svemu ostalom. Zapravo, crna glina je ispod ostalih boja. Crna boja je uvijek tu, ona je podloga, pa ću je pomaknuti malo prema gore da zapamtim njenu ulogu i da je više ne pokušavam sakriti. Povećat ću ljubičastu, koja znači brigu o sebi, ali ona za mene predstavlja sport i meditaciju - i stavit ću narančastu, obitelj, što je najvažnije, u sredinu, ali oni moraju napraviti mjesta za rak i za moju brigu o sebi, njihove se uloge moraju promijeniti kako bi se nosili s ovom krizom."*
>
> *(Huss i Samson, 2019).*

U spomenutim kompozicijskim odlukama vidimo kako autorica mijenja poimanje svog obiteljskog sustava, koji će morati „napraviti mjesta" za njezin rak, kroz kompozicijske odluke o postavi boja plastelina.

Likovnost tako postaje način kojim se prikazuje sustav kakvim ga doživljava

Slika 1. Moj rak promijenio je obiteljski sustav

Adaptirano prema slici klijenta, adaptirano s dozvolom.

kreator i kojim se pregovara o promjenama uloga unutar tog sustava. Ovo je osnažujuće, jer donosi realni pomak iz pasivnog koncepta žrtve, iz bivanja „viđen" i dijagnosticiran, u ulogu aktivnog „viđenja" i stvaranja vlastitog iskustva, promjenjivog sustava i priopćavanje toga drugima (Hooks, 1992, str. 208). Freire, vodeći teoretičar osnaživanja, opisuje kako umjetnost omogućuje osobnu interpretaciju i uključivanje mašte u odnosu na društvenu stvarnost (Freire i Macedo, 1987, str. 86). Dakle, stvaranjem osobne interpretacije kulturne stvarnosti u eksternaliziranoj slici, može se pokrenuti pregovaranje između individualne i društvene stvarnosti (Harrington, 2004; Huss, 2017, 2012a; Mahon, 2000).

Unutar obiteljskog ili grupnog konteksta, dvostruka razina stvaranja umjetnosti, a zatim objašnjavanja vlastitog umjetničkog djela drugima kao stručnjak za vlastito iskustvo, omogućuje svima u sustavu da imaju glas. Na primjer, drugi članovi obitelji također mogu nacrtati majčin rak i predočiti kako oni doživljavaju pomake u sustavu od homeostaze do promjene (Foster, 2007; Hogan, 2003; Huss, 2012b)

Umjetnički mehanizam B:
Umjetnost kao stvaranje estetske napetosti između subjektivnog i društvenog iskustva kroz estetski odnos figure naspram pozadine.

U gornjem prilogu smo vidjeli da se umjetnost sastoji od niza kompozicijskih odluka koje najbolje prenose nečije osobno iskustvo. Dodatna inherentna estetska napetost u umjetnosti je kompozicijska napetost između figure i pozadine u vizualnoj umjetnosti (koju nalazimo i u odnosu između glumca i pozornice, plesača i prostora, melodije i pratnje). Smještanje osobnog iskustva unutar društvenog konteksta (ili figure unutar pozadine) pomaže u isticanju interaktivnog odnosa između osobe i stresne društvene stvarnosti u kojoj se pokušava snaći (Huss i sur., 2012; Huss, 2017, Huss i Bos, 2022).

Na primjer, na ovoj slici stabla na vjetru, koju je nacrtala osiromašena beduinka, ona objašnjava:

> *„Pokušavam biti jaka, pružiti djeci ono što im je potrebno, ali teško je, ja sam kao stablo čije se grane lome na vjetru - nemam novca, nemam podršku ni od koga..." (Huss, 2007).*

Slika 2. Ja kao drvo
Adaptirano prema slici klijenta, adaptirano s dozvolom.

Dok se u psihološkim dijagnostičkom testovima „osoba – kuća - stablo" stablo smatra dekontekstualiziranom projekcijom nesvjesnog selfa, ova žena povezuje figuru i pozadinu, pokazujući kako je stablo, iako izgleda tako „slabo", zapravo „jako" u kontekstu svoje pozadine dubokog siromaštva.

Umjetnički mehanizam C: Umjetnost kao mapiranje društvene stvarnosti

Likovna umjetnost je prostorni i stoga široki gestalt, vrsta vizualnog „sustava" koji omogućuje prenošenje više komponenti sustava u međusobni vizualni odnos, prikazujući međuodnose različitih dijelova sustava unutar jednog gestalta (O'Sullivan, 2001). To se može usporediti s linearnijim i apstraktnijim karakteristikama riječi.

Likovna umjetnost pomaže u mapiranju načina na koji su prostor i drugi resursi podijeljeni unutar sustava. Naprimjer, dok zemlje mogu definirati svoje ratove u ideološkim pojmovima, karte pokazuju izgubljene prostore, a podjela prostora unutar zajednice ili kuće otkriva podjelu moći unutar obiteljskog sustava, tko je najveći, najvažniji, tko ima boju, prostor, položaj itd. (Huss, 2016, 2017; Merrenissi, 2003). Pored toga, umjetnost nam može pomoći zamisliti promjene u tim podjelama moći ili načinima upravljanja sustavom.

U sljedećem primjeru vidimo kako mlada djevojka doživljava svoj obiteljski sustav kao zatvoreni sustav, gdje žene moraju ostati u kući, a sve probleme rješavati unutar obitelji. Objasnila je kako se ni sa pojavom krize uloge ne mogu mijenjati niti se širiti izvan obitelji. To ograničava njihovu sposobnost prilagodbe promjenjivom kontekstu.

Slika 3. Moja obitelj kao zatvoreni sustav
Adaptirano prema slici klijenta, adaptirano s dozvolom.

Međutim, umjetnost može nadići puko opisivanje sustava, a usto nam pomaže i da zamislimo moguće pomake u sustavu, kao što je navedeno u nastavku: gdje crtačica prostora u svojem sustavu zamišlja kako se pomiče izvan definiranog prostora koji joj je dodijelila obitelj.

Sposobnost umjetnosti da mapira sustave omogućuje također da se ‚usudite zamisliti' novu podjelu uloga unutar sustava. Umjetnost omogućuje suočavanje s prošlošću u simboličnom obliku i rekonstruiranje vizije budućnosti, stva-

Slika 4. Pomicanje sustava
Adaptirano prema slici klijenta, adaptirano s dozvolom.

rajući svježe konceptualno područje unutar kojega se mogu predočiti nove organizacije sustava.

Umjetnički mehanizam D: Korištenje umjetnosti za komunikaciju unutar sustava

Umjetnost može pomoći u posredovanju komunikacije unutar sustava i spriječiti izravan sukob koji vodi nasilju, jer fenomenološki izraz omogućuje neizravno rješavanje teških osjećaja. Umjetnost je širok hermeneutički prostor unutar kojega ljudi mogu istraživati višestruka značenja. Naprimjer, ako svaka obitelj ili grupa ili član zajednice nacrta na koji je način svatko od njih doživio promjenu u sustavu (smrt, rođenje, selidba, raseljavanje u ratu, bolest, prirodna katastrofa), stvara se novi prostor unutar sustava kako bi svatko izrazio vlastito proživljeno iskustvo zajedničke promjene. Zaista, slike služe kao središnje komunikacijsko sredstvo u kulturama koje ne ulaze u izravnu konfrontaciju radi rješavanja problema, ili u situacijama u kojima je propasno izravno se suočiti s vlastodršcima(Dokter, 1998; Foster, 2007; Huss, 2011a, 2011b; Spivak i Guha, 1988).

Na sljedećoj slici vidimo kako izbjeglica upozorava moćnike na njihovu moralnu obvezu i povijesnu ulogu da riješe njihove probleme umjesto da ih ignoriraju, koristeći simbole krvave suze i zatvora, umjetnost pomaže da se na neizravan način suočimo s vlastodršcima, ali i da pobudimo njihovu empatiju. Dakle, umjetnost može biti nenasilan način stvaranja promjena unutar sustava.

Slika 5. Pomicanje stava vlastodržaca
Adaptirano prema slici klijenta, adaptirano s dozvolom.

Sinding, Warren i Paton (2014) tuma-če da umjetnost nudi potencijal za „nastanjivanje tuđih svjetova" i „razbijanje navika gledanja i znanja" (str. 190). Naše postmoderno društvo opterećeno medijima koristi umjetnost kao najuvjerljivije i najprodornije oruđe za utjecaj na ljude i promjenu ponašanja. Dok su slike izravnog nasilja i užasa često previše uznemirujuće, pa se od njih distanciramo, kreativni izraz stvara posrednički most za gledatelje da iskuse tuđu patnju. Stoga se estetski mehanizmi namjerno koriste za pobuđivanje empatije i identifikacije ili za destabilizaciju i suočavanje s problemima. Butler (2001) opisuje umjetničke projekte koji uključuju društveno pitanje kroz metaforu 'valova', gdje koncentrični krugovi vibriraju oko problema, a u likovnom procesu djelo postaje ‚nijemi svjedok' nepravde. Pretpostavka je da članovi lokalne zajednice mogu najbolje zastupati vlastite interese i trebaju aktivno i smisleno sudjelovati u zagovaranju, planiranju, provedbi i evaluaciji strategija korištenja umjetnosti za društveno zagovaranje (Arrington, 2001; Ford Sori, 1995; Furth, 1998; Fury i sur., 1997; Jordan, 2001).

Setting za socijalnu art terapiju

Art terapija koristi likovnu umjetnost, ali i setting: Kakav je setting prikladan za provođenje art terapije u zajednici? Budući da promatramo kroz teorijsku i analitičku prizmu, sve vrste art terapijskih prostora mogu podržati socijalnu umjetnost. Naprimjer: žena koja trpi obiteljsko nasilje može shvatiti da nije stvar u tome što je slaba, već što društvo omogućuje muškarcima da budu nasilni prema ženama. Terapeut koristi likovnost kao društveno kontekstualizirani prostor kako bi pomogao klijentu identificirati resurse i ograničenja u kontekstu, u određenom trenutku krize, razumijevanjem društvenih odnosa moći i sustava koji uzrokuju tu patnju (Kalmanowitz i Lloyd, 2005; Kaplan, 2000; Levine i Levine, 2007; Speiser i Speiser, 2007).

Kao što je gore opisano, društveni kontekst poput obitelji, grupa i zajednica može poslužiti kao dodatni način za poboljšanje društvenog razumijevanja konteksta; na primjer, grupa koja dijeli zajedničku stvarnost i isti društveni kontekst, omogućuje članovima grupe stvaranje osjećaja solidarnosti i razumijevanje načela da, ako grupa dijeli ovo iskustvo, onda je to zbog društvenog konteksta, a ne zbog unutarnje slabosti pojedinca. To pomaže u uklanjanju samooptuživanja, depatologiziranju simptoma i boljem društvenom razumijevanju onoga što je stvorilo problem. Grupe zajedničke stvarnosti mogu učiti jedna od druge. Umjetnost pomaže prelaskom na vizualni ili simbolički oblik komunikacije umjesto teorijskih i verbalnih oblika, omogućujući profesionalcima i onima s laičkim znanjem da se 'susretnu' u novoj zoni koja pomaže destabilizirati postojeće uvjete odnosa moći (Huss, 2017;

Huss i Havsteen-Franklin, 2023, 2022; Oko Mason, 2002).

U društvenim krizama, kao što je npr. virus covid-19, art terapeut često prolazi kroz istu zajedničku stvarnost: on nije stručnjak za tu društvenu stvarnost, već omogućuje zajedničko istraživanje nove stvarnosti, što ujedno narušava odnose moći između terapeuta i grupe (Shefi, Orkibi i Huss, 2022).

Unutar zajednica, umjetnost može stvoriti simbole koji organiziraju vrijednosti zajednice i omogućuju prostor za stvaranje koherentne priče. Umjetnost također može promijeniti fizičke prostore zajednice, čineći ih posebnima i stvarajući prostore zajednice (Huss, 2012a, 2012b; Kalmanowitz i Lloyd, 2005; Kaplan, 2000; Levine i Levine, 2011; Orr, 2007).

U sljedećem primjeru prikazana je skupina etiopskih adolescenata koji su izradili tradicionalnu etiopsku klupu za svoje bake i djedove u siromašnom području gdje živi njihova imigrantska zajednica. To im je omogućilo da se ponovno povežu s vrijednostima poštivanja starijih i vlastitom kulturom dok su svoje siromašno područje preoblikovali u poseban i smislen prostor.

Slika 6. Uporaba umjetnosti za promjenu stvarnih društvenih prostora

Rasprava

Sveukupni cilj umjetničkih mehanizama je razumjeti kako unutar krize zajednice postoji potreba za stalnim povezivanjem sa unutrašnjim, subjektivnim iskustvom promjenjivih stresora, te istovremeno povezivanjem s vanjskom situacijom, razmišljajući zajedno o načinima stvaranja mogućnosti upravljanja, razumijevanja i značenja ovih stresora, kako bi se s njima mogli konstruktivno nositi. Ovaj stalan proces budi nadu. I faktori stresa i suočavanje moraju se stalno prilagođavati i mijenjati zajedno s fazama društvene krize. Koje su implikacije korištenja ovih umjetničkih mehanizama za art terapiju?

Sagledamo li art terapiju u zajednici kroz teorijsku prizmu, ona se može, poput teorija, prilagoditi svim okruženjima, uključujući individualni i klinički kontekst. U isto vrijeme, njegovi prirodni konteksti su mjesta gdje se ljudi okupljaju unutar zatvorenih sustava: obitelj, zajednica, institucija ili veće, globalne zajednice.

Art terapija se često provodi u udaljenim okruženjima, kao što su područja katastrofe, zaustavljena u vremenu i prostoru, ili institucijama poput zatvora ili bolnica. Međutim, kao što je navedeno, art terapeuti obično primjenjuju humanističke i dinamske teorije prije nego teorije društvenih promjena, čak i u ovim settinzima visokog konteksta. Pored toga, alati za likovnu terapiju mogu biti učinkoviti u kontekstu zajednice susjedstva art terapeuta – unutar koje ži-ve i art terapeut i njegovi klijenti. Setting također može biti politički, akcijom obraćanja političarima koji pišu zakone, ili online, što terapeutu omogućuje rad s multinacionalnim grupama.

Iz gornjih primjera vidimo da korištenje društvene perspektive dugotrajne društvene krize također mijenja ulogu art terapeuta. Uz svoju tradicionalnu ulogu tumača spontanog nesvjesnog procesa i omogućavanja fenomenološkog samoizražavanja, oni također mogu aktivirati promjene u društvenom sustavu, koristeći umjetničke procese, materijale i smjernice kako bi pomogli grupama da steknu samorazumijevanje, mijenjaju uloge i samodefiniraju i stres i suočavanje s njim. Ovaj proces, tijekom aktualnih dugotrajnih kriza, traje jer se resursi, uzroci stresa i uloge stalno mijenjaju i potrebno ih je ponovno prilagoditi. Umjetnost može biti mjesto za 'provjeru' trenutnog stresa i kako se s njime nositi u promjenjivom društvenom kontekstu. Ovo definira art terapeuta kao pokretača participativnog istraživačkog prostora, umjesto nositelja interpretativne uloge ‚stručnjaka'. Metode sudjelovanja koriste se za sukreiranje znanja zajedno sa zajednicom i onima koji ga primjenjuju. Umjetnost pomaže prelaskom na vizualni ili simbolički oblik komunikacije umjesto korištenja teoretskih i verbalnih oblika (Huss, 2017; Shefi, Orkibi i Huss, 2022; OkoMason, 2002).

Drugi pomak je, kao što smo vidjeli u grupi zajedničke stvarnosti, aktivno stvaranje jednakosti u odnosu između terapeuta i klijenta, kao modela za druge sustave. Ova promjena zahtijeva od terapeuta dijeljenje, a ne zadržavanje moći. Art terapeut je i stručnjak za provođenje likovnih aktivnosti i vođenja tehničkih pitanja grupe, ali pojedinac, obitelj, grupa ili članovi zajednice stručnjaci su za sadržaj: njihovu vlastitu zajedničku stvarnost i iskustvo. Oni mogu reći je li umjetnička intervencija uspješna i mogu ponuditi rješenja za probleme s kojima se suočavaju (Huss, Sarid i Cwikel, 2010).

U smislu osnaživanja, uloga terapeuta je podići svijest klijenta o različitim vrstama društvene marginalizacije koje su utjecale na njegove/njezine probleme, korištenjem grupnog iskustva zajedničke stvarnosti. Terapeut koristi umjetnost kao društveno kontekstualizirani prostor kako bi pomogao klijentu identificirati resurse i ograničenja u kontekstu, u određenom trenutku krize što se može shvatiti kao projekcija neželjenih dijelova sebe na druge (Kalmanowitz i Lloyd,

2005; Kaplan, 2000; Levine i Levine, 2011; Speiser i Speiser, 2007).

Ovaj je rad naglasio i oprimjerio teorijski model u kojemu nam široka prostorna i hermeneutička baza umjetnosti omogućuje da konceptualiziramo stres i suočavanje ne kao diskretne 'medicinske' elemente, već kao interaktivne, koje se javljaju i unutar specifičnih društvenih konteksta i u odnosu na njih. U kriznim se situacijama ovi konteksti stalno mijenjaju i „dosežu vrhunac". U ovom sam radu pokušala pokazati kako društvene teorije možemo duboko unijeti u art terapiju prvenstveno razumijevanjem teorija, a potom prevodeći ih u inherentne umjetničke mehanizme; i razumjeti kako mogu proširiti razumijevanje art terapeuta o umjetničkom procesu, proizvodu, okruženju, ulozi, dodajući na taj način i evaluacijske i istraživačke metode kao nove art terapeutove vještine.

Teorije koje su ovdje istražene, kao i sve teorije, međusobno su povezane. One predstavljaju dodatne razine art terapijskog rada u trenutnoj društveno nestabilnoj eri. Nadam se da ovaj rad pokazuje duboku povezanost art terapije s društvenim teorijama te da ih pomaže prevesti u specifične umjetničke mehanizme, analize, akcije, terapijske uloge i okruženja za art terapeute koji žele proširiti svoje znanje i dodati još društvenih elemenata postojećim dinamičkim i humanističkim slojevima art terapije.

Zaključak

Sljedeća tablica sažima gore navedene primjere mehanizama, primjene i konteksta socijalne umjetnosti.

Tablica 1. Mehanizam umjetnosti i primjene u art terapiji iz perspektive društva/zajednice

Mehanizam umjetnosti A	Upotreba kompozicijskih odluka za izvlačenje subjektivnog iskustva društvene stvarnosti
Mehanizam umjetnosti B	Umjetnost stvara estetsku tenziju između subjektivnog i društvenog iskustva ili između lika i pozadine
Mehanizam umjetnosti C	Umjetnost kao mapiranje društvene stvarnosti
Mehanizam umjetnosti D	Umjetnost kao posredovanje u komunikaciji unutar sustava
Setting	Obiteljska grupa zajedničke stvarnosti, zajednica

Ukratko, cilj ovog teorijskog rada bio je povezati mehanizme umjetnsti s društvenim teorijama kako bi art terapeuti mogli analizirati likovna djela svojih klijenata ne samo kroz projektivne dinamike ili fenomenološke teorije, već i kroz društvene teorije. U našim složenim društvenim vremenima, to

doprinosi razumijevanju načina na koji ljudi doživljavaju sustave u kojima žive i utjecaja tog konteksta na njihovu subjektivnu psihološku dobrobit.

Ovaj rad ističe važnost inherentnih elemenata umjetnosti u društvenim teorijama, i na taj način pomaže stvarati strukturirane duboke analitičke prizme za korištenje umjetnosti u društveno usmjerenoj art terapiji. Nadam se da će ovo pomoći art terapeutima da prošire svoje znanje kako bi u svoju praksu uključili pristup socijalne art terapije i odgovorili na sve veće društvene izazove našeg vremena.

Literatura

American Art Therapy Association. (2020, April 7). *COVID-19 resources for art therapists*. https://arttherapy.org/COVID-19-resources/), pristupljeno 1.6.2024.

Betinsky, M. (1995). *What do you see? Phenomenology of therapeutic art experience*. Jessica Kingsley.

Bos, E. & Huss, E. (2023). (Eds). *Using art for social transformation: International perspective for social workers, community workers and art therapists*. Routlege.

Docktor, D. (1994). *Fragile bones: Art therapies and clients with eating disorders*. Philadelphia: Jessica Kingsley.

EFAT - European Association of Art Therapy. (n.d.) https://www.arttherapyfederation.eu/, pristupljeno 11.6.2024.

Foster, V. (2007). Ways of knowing and showing: Imagination and representation in feminist participatory social research. *Journal of Social Work Practice, 21*(3), 15-25.

Gil Schwartzberg, T., Huss, E. & Slonim-Nevo, V. (2021). Exploring the concept of social art through a single session social art activity with asylum seekers. *The Arts in Psychotherapy, 72*,101729. https://doi.org/10.1016/j.aip.2020.101729

Hogan, S. (2003). *Gender issues in Art Therapy*. UK: Jessica Kingsley.

Hogan, S. & Coulter, A. M. (2014). *The introductory guide to art therapy: Experiential teaching and learning for students and practitioners*. Routledge/Taylor & Francis.

Huss, E. (2007). Symbolic spaces: Marginalized Bedouin women's art as self-expression. *Journal of Humanistic Psychology, 47*(3), 306-319. https://doi.org/10.1177%2F0022167807301891

Huss, E. (2008). Shifting spaces and lack of spaces: Impoverished Bedouin women's experience of cultural transition through arts-based research. *Visual Anthropology, 21*(1), 58-71. https://doi.org/10.1080/08949460701688973

Huss, E. (2011a). What we see and what we say: Combining visual and verbal information within social work research. *British Journal of Social Work, 42*(8), 1440-1459. https://psycnet.apa.org/doi/10.1093/bjsw/bcr155

Huss, E. (2011b). A social-critical reading of indigenous women's art: The use of visual data to "show" rather than "tell" of the intersection of different layers of oppression. In S. Levine & E. Levine (Eds.), *Arts and social change* (pp. 89-101). London: Jessica Kingsley.

Huss, E. (2015). *A theory-based approach to art therapy: Implications for teaching, research, and practice*. London: Routledge.

Huss, E. (2016). Toward a social critical, analytical prism in art therapy: The example of marginalized Bedouin women's images. *The Arts in Psychotherapy, 50*, 84-90. https://doi.org/10.1016/j.aip.2016.05.017

Huss, E. (2017). *Contribution of critical theories to art therapy. "Atol" British Association of Art Therapist's Journal*. London, England: Routledge.

Huss, E. & Bos, E. (2022). (Eds.). *Social work research using arts-based methods*. Policy Press.

Huss, E. & Cwikel, J. (2005). Researching creations: Applying arts-based research to Bedouin women's drawings. *International Journal of Qualitative Methods, 4*(4), 44-62. https://doi.org/10.1177%2F160940690500400404

Huss, E. & Havsteen-Franklin, D. (2023). Developing a theory of social art therapy: Insights from the context of crisis. *The Arts in Psychotherapy, 85*,102066. https://doi.org/10.1016/j.aip.2023.102066

Huss, E. & Samson, T. (2019). Drawing on the arts to enhance salutogenic coping with health-related stress and loss. *Frontiers in Psychology, 9*, 1612. https://dx.doi.org/10.3389%2Ffpsyg.2018.01612

Huss, E., Sarid, O., & Cwikel, J. (2010). Using art as a self-regulating tool in a war situation: A model for social workers. *Health and Social Work, 35*(3), 201-211. https://doi.org/10.1093/hsw/35.3.201

Kalmanowitz, D. & Lloyd, B. (2005). Inside the Portable Studio. In D. Kalmanowitz & B. Lloyd (Eds.), *Art therapy and political violence: With art, without illusion* (pp. 108-125). Routledge.

Kaplan, F (2000). Now and future ethno-cultural issues. *Journal of the American Art Therapy Society, 19* (2), 65-79

Levine, E. G. & Levine, S. K. (2011). (Eds.). *Art in action: Expressive arts therapy and social change*. London: Jessica Kingsley.

Mernissi, F. (2003). The meaning of spatial boundaries. In R. Lewis & S. Mills (Eds.), *Feminist postcolonial theory: A reader* (pp. 489-502). Edinburgh University Press.

Minuchin, S. (1975). Families and family therapy. Harvard University Press.

O'Sullivan, S. D. (2001). The aesthetics of affect: Thinking art beyond representation. *Angelaki: Journal of Theoretical Humanities*, 6(3), 125-135. https://doi.org/10.1080/09697250120087987

Orr, P. (2007). Art therapy with children after a disaster: A content analysis, *The Arts. Psychotherapy, 34*(4), 350-361.

Piercy, F., Sprenkle, D. & Wetchler, J. (1996). *Family therapy sourcebook*. Guildford Press.

Shefi, N., Orkibi, H. & Huss, E. (2022). Creating an empirically based model of social arts as a public health resource: Training, typology, and impact. *Frontiers Public Health.10*, 985884. https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.985884

Sinding, C., Warren, R. & Paton, C. (2014). Social work and the arts: Images at the intersection. *Qualitative Social Work: Research and Practice, 13*(2), 187–202. https://doi.org/10.1177/1473325012464384

Speiser, V. & Speiser, P. (2007). An art approach to working with conflict. *Journal of Humanistic Psychology, 47*(3), 361-366.

Spivak, G. C. & Guha, R. (Eds.). (1988). *Selected subaltern studies*. Oxford University Press.

Tomaszek, K & Muchacka-Cymerman, A. (2020). Thinking about my existence during COVID-19, I feel anxiety and awe: The mediating role of existential anxiety and life satisfaction on the relationship between PTSD Symptoms and Post-Traumatic Growth. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(19), 7062. https://doi.org/10.3390/ijerph17197062